

ACCIÓ CÍVICA PER FOMENTAR ACTITUDS LINGÜÍSTIQUES POSITIVES

Bernat Joan i Mari
Generalitat de Catalunya

RESUM

Les actituds lingüístiques són diverses i depenen del context social i polític en què es trobi una llengua. Existeix una relació entre actituds lingüístiques i postura cívica per part de la gent. Des de l'educació hom intenta crear una ciutadania activa i participativa, alhora que crítica. Tot procés de normalització lingüística necessita condicions que el facin possible: cal que la comunitat lingüística es vegi amb la perspectiva de si mateixa i que construeixi pas a pas un procés cap a l'ús normal de la llengua. En aquest procés es corregiran les actituds derivades de la manca d'autoestima, fet que es traduirà en actituds com ara la lleialtat lingüística. El ciutadà actiu en aquest procés trametrà actituds favorables a la normalització lingüística alhora que millorarà la seua pròpia percepció sobre els mecanismes d'ús lingüístic.

PARAULES CLAU: actitud lingüística, acció cívica, xovinisme, autoestima lingüística, comunitat lingüística, autoodi, dialecte, lleialtat lingüística, minorització.

CIVIC ACTION TO FOSTER POSITIVE LINGUISTIC ATTITUDES

ABSTRACT

Attitudes towards language use are diverse and they depend on social context in which a concret language is developed. There is a relationship between language attitude and civil position by people. From the field of Education one tries to create an active and critical citizenship, favourable to participate in public life. Each language normalisation process needs some conditions to make it possible: language community is to be seen from itself and also is needed a process, step by step, towards usual use of language. In this process there will be corrected some attitudes born from a lack of self-esteem and it

will be changed into attitudes such as language loyalty. An active citizen in this process will transfer favourable attitudes to language normality and, at the same time, he/she will improve his/her own perception on language use mechanisms.

KEY WORDS: language attitude, civic action, chauvinism, linguistic self-esteem, language community, self-hatred, dialect, linguistic loyalty, minorization.

Les actituds lingüístiques són de naturalesa molt diversa i, per norma general, tenen els seus orígens en situacions sociolingüístiques provocades per contextos derivats, necessàriament, de condicionaments i de processos històrics. Per aquest motiu, hi ha actituds lingüístiques que són possibles en uns determinats contextos i que, en canvi, seria completament absurd ni tan sols de plantejar-les en uns altres. Pensem, per exemple, en els prejudicis lingüístics. A cada tipologia de situació sociolingüística hi corresponen uns determinats prejudicis. Així, per exemple, en les situacions lingüístiques expansives, en què una llengua ocupa un espai superior al del propi territori lingüístic i en què la comunitat lingüística compta amb mecanismes potents de fixació i d'imposició exterior, se solen generar prejudicis que tenen a veure, per dir-ho de manera gràfica, amb un excés d'autoestima. Podríem parlar, amb propietat, doncs, de situacions de xovinisme lingüístic. Quan, de manera més o menys generalitzada, un col·lectiu de parlants es considera en disposició (i amb el dret) d'usar la llengua pròpia dins i fora del seu territori lingüístic i sense cap tipus de correcció, podem assegurar que es tracta de parlants d'una llengua majoritària, expandida fora de les seues fronteres i amb un poder polític eficient al darrere.

A l'altra cara de la moneda, hi tendríem els prejudicis derivats de la minorització lingüística, que habitualment tenen a veure amb la menysvaloració, amb el menysteniment de la llengua pròpia, i amb situacions de dominació/satelitització lingüística. De la mateixa manera que entre els parlants de les llengües que es troben en posició dominant no hi ha cap dubte sobre l'adequació, la bondat i el valor de la pròpia llengua, entre els parlants de llengües minoritzades i minoritàries afloren tot aquest tipus de dubtes, quan no actituds manifestament negatives envers l'ús de la pròpia llengua.

Pel que fa a la generació d'aquestes actituds (d'un perfil i de l'altre), la psicologia social ha estudiat a bastament l'arrel dels fenòmens, i en solem tenir una explicació suficient i satisfactòria.

Ara bé, l'interès d'aquest article no és de fer avinents les relacions entre psicologia social i actituds lingüístiques, ni divulgar cap tipus de paradigma entorn d'aquesta qüestió, sinó de comentar aspectes que considerem rellevants al vol-

tant de la relació entre l'acció cívica, és a dir, l'activisme social a favor de la llengua, per una banda, i la generació d'unes determinades actituds lingüístiques, per una altra.

Per tractar aquesta qüestió, abans de res, hem de tenir en compte que les actituds lingüístiques s'estudien —o es poden estudiar— amb els mateixos paràmetres que les actituds en general i que, per descomptat, en formen part. No podem, per tant, acostar-nos a les actituds lingüístiques de manera aïllada o reduccionista, perquè no en trauríem res en clar. Cal, doncs, contextualitzar el tema i analitzar-lo tenint en compte una visió suficientment complexa i polièdrica dels fets.

1. TIPOLOGIES CIUTADANES: CIUTADANIA ACTIVA I CIUTADANIA PASSIVA

Teòricament, una de les característiques que marca la bona salut democràtica d'una societat és la capacitat de generar una ciutadania activa i crítica, unes persones capaces d'implicar-se en la cosa pública, de ser actors del propi futur i de prendre col·lectivament decisions, tot utilitzant mètodes propis del sistema democràtic. Ja des del mateix sistema d'ensenyament s'estableix clarament el propòsit —del qual hom se'n surt més o menys bé, sovint amb grans dificultats— de consolidar una ciutadania activa i participativa, alhora que crítica, i capaç d'acostar-se amb criteri propi als fets i als processos que s'esdevenen en el si de la societat.

Ben lògicament, la passivitat genera ciutadans que donen per bo allò que se'ls presenta des dels centres de decisió i que es dobleguen a allò que s'estableix des de les instàncies oficials o, més difusament, des del que s'anomena «ordre establert».

Les actituds lingüístiques més generals formen part de l'ordre establert, encara que potser, en un determinat moment, no formin part de la legislació vigent ni de l'orientació dels mateixos governs. Tarda molt més temps a modificar-se l'ordre establert, en tot cas, que no les lleis o els governs.

Una ciutadania activa, en principi, té més capacitat (a través de cadascuna de les persones que la integren) de processar idees pròpies sobre cada qüestió que no una ciutadania passiva (més tendent, per definició, a doblegar-se a les exigències de l'ordre establert i, per tant, correlativament, a les actituds lingüístiques majoritàriament consolidades).

Les actituds, a més a més, de manera general, afecten la part psicològica, anímica, emocional de les persones. I contraposar a aquesta part animicosenti-

mental la racionalitat pura constitueix un exercici molt difícil i, tot sovint, eixorc. Suposem que una persona considera que ha(uria) de parlar català amb una altra que en sap però que li és més fàcil funcionar en espanyol. Podria fer-ho sense que això interferís en el procés comunicatiu. Però canviar d'hàbit (usar el castellà amb aquells que et parlen habitualment en aquesta llengua) suposa desaprendre una manera de funcionar automàtica (que s'ha après amb anys i panys, a partir de l'observació extensa i intensa en el si de la nostra societat). Suposa, així mateix, fer front a una determinada posició anímica. I fer-ho estrictament a través d'una disposició de caràcter racional, d'una determinació que ve de la raó i que no porta, generalment, aparellada cap càrrega emotiva.

Per tant, en aquests casos, els mecanismes mentals que comportarien un procés cap al canvi d'hàbits lingüístics tenen moltes dificultats a l'hora d'operar amb una certa fluïdesa. Caldrà, doncs, entrar-hi per la porta del darrere. O a través d'estratègies que permetin fluïdificar les actituds involucrades.

Ens permetem, doncs, en aquest punt, apuntar que l'activisme, l'activitat en pro de la llengua, pot constituir un element que contribueixi a generar canvis en les actituds lingüístiques i a fer-les esdevenir, gradualment, més autocentrades.

2. CONDICIONS PER A L'AUTOCENTRAMENT LINGÜÍSTIC

Si acceptam que la normalitat en els usos lingüístics i la generalització de les actituds lingüístiques positives va estretament relacionada amb la situació sociopolítica d'una llengua, haurem de convenir que hi ha alguns elements que resulten fonamentals per a un ús lingüístic normalitzat. Hem utilitzat a l'encapçalament d'aquest apartat el concepte d'*autocentrament lingüístic* en el sentit d'ús habitual, sense entrebancs i preferent de la pròpia llengua, d'acord amb els paràmetres d'ús dels parlants de les llengües amb una situació sociolingüística plenament normalitzada.

L'autocentrament constitueix una necessitat a l'hora d'articular qualsevol procés de normalització lingüística i es basa en el fet que els membres d'una comunitat lingüística satel·litzada passen a veure's majoritàriament amb la perspectiva de si mateixos i no amb la perspectiva de la comunitat satel·litzadora.

L'autocentrament guarda una relació ben estreta amb el poder polític, amb la pròpia individuació política i amb la capacitat de donar-se a conèixer davant el món sense intermediaris. L'expressió d'aquestes condicions, fins ara, ha estat l'Estat nació, però això no implica, per descomptat, que a principis del segle XXI no puguin sorgir noves fórmules, que serveixin per als mateixos plantejaments. Això ens ha estat anunciat diverses vegades, des de posicions polítiques molt

diverses, però encara no es veu que despunti aquesta possibilitat. De fet, en el si de la Unió Europea, el paper dels estats, si res hi ha, encara s'ha accentuat més i s'ha reforçat al llarg dels últims anys, a través de les successives ampliacions, fins i tot quan semblava que, de mica en mica, el paper dels estats havia d'anar quedant llimat.

Perquè una comunitat lingüística tenguí, així mateix, una visió autocentrada, li cal un univers simbòlic compartit, un *star system* propi i una opinió pública (i publicada) que es vegi amb la perspectiva de la mateixa comunitat humana.

Qualsevol comunitat lingüística que compti amb aquestes condicions favorables es veurà amb una perspectiva autocentrada, i això tindrà unes implicacions molt importants des d'un punt de vista de consciència sociolingüística. Hi ha tota una sèrie de prejudicis propis de les comunitats lingüístiques no autocentrades que resulten del tot impossibles quan es donen les condicions que hem esmentat en aquest apartat.

3. ACTITUDS LINGÜÍSTIQUES MÉS HABITUALS. TIPOLOGIES D'ACTITUDS LINGÜÍSTIQUES

En funció de les característiques d'una comunitat lingüística determinada, poden aparèixer diferents actituds lingüístiques, que sempre tenen relació amb circumstàncies i fenòmens de caràcter social, polític i històric que no tenen cap relació amb les característiques de la llengua mateixa.

Així, podem trobar fonamentalment tres tipologies d'actituds lingüístiques: les pròpies de comunitats lingüístiques satel·litzades (generalment vinculades amb el rebuig de la pròpia condició de parlants d'aquestes llengües o amb el rebuig envers les llengües en si), les pròpies de les comunitats lingüístiques autocentrades (articulades entorn del que en sociolingüística s'ha anomenat *lleialtat lingüística*) i les pròpies de parlants de comunitats lingüístiques de gran abast, que no volen perdre els privilegis aconseguits com a parlants de llengües de gran extensió i de grans possibilitats en l'àmbit de la comunicació.

a) DERIVADES DE LA MANCA D'AUTOESTIMA

Els parlants de les llengües satel·litzades o minoritzades solen presentar actituds de manca d'autoestima, en tant que parlants d'aquestes llengües. Habitualment, les persones que parlen llengües que es troben en aquestes condicions, al llarg de la seua vida, reben —generació rere generació— múltiples *inputs* de

caràcter negatiu a causa del fet lingüístic. Pensem, per exemple, quantes vegades qualsevol catalanoparlant que utilitzi amb normalitat la pròpia llengua rep estímuls negatius pel fet d'usar la llengua catalana. I tenguem en compte, així mateix, que entre les llengües minoritzades, el català és la que es troba, probablement, en unes condicions millors, en general. Cal tenir en compte, així mateix, que aquests estímuls negatius no corresponen a una única generació, sinó que els ha estat rebent la nostra comunitat humana al llarg de diversos segles i amb graus diferents d'intensitat.

Quan un parlant rep sistemàticament respostes negatives a causa de l'ús de la pròpia llengua, s'acaba produint un efecte reflex bastant elemental: intenta revertir el dolor que li produeixen aquests *inputs* negatius per la via de no usar normalment la llengua, de no usar-la en determinats contextos o, fins i tot, de negar-la o de negar-se a si mateix com a parlant d'aquesta llengua.

En alguna literatura sociolingüística, s'ha parlat d'«autoodi» per referir-se a aquestes actituds lingüístiques, que se solen traduir, per exemple, en el fet de considerar que la pròpia llengua no és tan important com altres, de considerar que la llengua pròpia no és igual d'apta que altres per a la literatura o per a la producció científica, de considerar la llengua com a poc apropiada per a uns determinats usos, de no considerar-se a si mateix com a parlant de la pròpia llengua, de considerar la llengua com una parla secundària o com un «dialecte», i un llarg etcètera que s'hi podria afegir a continuació. Quant a consideracions que afecten directament l'ús, per exemple, hi trobam escampada la de creure que parlar la pròpia llengua en unes determinades circumstàncies (generalment ocupant un ventall considerablement ampli) no és propi de persones ben educades.

Tots aquests elements, evidentment, entrebanquen l'ús habitual de la llengua que es troba en una posició minoritzada i faciliten l'ús de la que s'hi trobi superposada.

b) EFECTES DE LA LLEIALTAT LINGÜÍSTICA

Les condicions adequades perquè es doni l'actitud de lleialtat lingüística constitueixen la superació, en els processos de normalització lingüística, dels prejudicis que van associats a la minorització lingüística.

La lleialtat lingüística implica la consideració de la pròpia llengua com una llengua perfectament apta per a tots els usos, utilitzable en tots els àmbits i no associada a cap tipus de consideració marcada negativament.

L'assoliment d'actituds de lleialtat lingüística i els processos de normalització reeixits van habitualment associats i presenten una interacció inqüestionable.

A mesura que una determinada comunitat lingüística va generant actituds auto-centrades, actituds de lleialtat lingüística, de consideració positiva envers l'ús de la pròpia llengua, l'ús de la llengua es va afirmant, de manera que es crea, en aquestes condicions, el que Lluís V. Aracil anomenava «cercle virtuós» per tal de posar fi als cercles viciosos que genera, inexorablement, la minorització lingüística.

Considerar positivament l'ús de la pròpia llengua, pensar que la llengua és apta per a totes les funcions i entendre la llengua com un element de cohesió social i d'identitat col·lectiva constitueixen elements que n'afavoreixen l'ús, perquè porten associats elements positius.

c) EN EL TERRENY DEL XOVINISME

L'excés de lleialtat lingüística, per expressar-ho en termes platònics, genera xovinisme. El xovinisme tampoc no es pot associar amb una actitud estrictament autocentrada, sinó que en constitueix una perversió per excés.

Les posicions xovinites, com ja hem apuntat anteriorment, solen anar associades a la dominació lingüística i apareixen entre els parlants de llengües de gran difusió. Generalment, aquests parlants, que constitueixen l'altra cara de la moneda d'aquells que presenten una baixa autoestima i que consideren la pròpia llengua com a inferior, pensen que la llengua que parlen els és suficient per anar pertot arreu (encara que sovint objectivament es pugui demostrar que això és molt lluny de la veritat), consideren que la seua llengua té virtuts que d'altres no tenen (sovint també tan estrambòtiques com pensar que sona millor, que és més apta per a la poesia i la ciència o que ajusta més la pronúncia i l'escriptura) i, sobretot, creuen que ells, en tant que parlants de la llengua dominant, tenen amb tota justícia una sèrie de privilegis que mai no reconeixrien a parlants d'altres llengües.

Tot plegat genera un quadre social en què els parlants de la llengua majoritària superposada no volen renunciar a determinats privilegis i, per tant, es troben poc disposats a introduir cap tipus de canvi en el seu capteniment lingüístic, generalment monoglot.

4. ACCIÓ CÍVICA I CANVI O CONSOLIDACIÓ D'ACTITUDS

Per a les comunitats lingüístiques minoritzades hi ha dues possibilitats d'actuació, clarament diferenciades, que poden marcar d'una manera decisiva

el seu futur. D'una banda, es pot produir un moviment a favor de la llengua, que impliqui diferents sectors de la societat en qüestió i que generi acció cívica per a la normalització lingüística. A l'altra cara de la moneda, es pot produir una consolidació de les actituds lingüístiques que són pròpies de la patologia de la minorització. En aquest cas, evidentment, aquesta consolidació d'actituds, en comptes d'impel·lir a l'acció, el que farà serà generar una societat passiva.

L'acció fa possible el canvi, si es troba ben dirigida i si implica sectors importants de la societat. Malgrat tot, els canvis solen començar per l'acció de poques persones —el que el sociòleg Gaetano Mosca anomenava, ja a principis del segle XX, «minories actives»—, que són les que marquen la direcció d'un procés concret. Aquestes poques persones, les que conformen les minories actives, solen ser gent amb unes conviccions fortes i amb capacitat d'incidir en la societat i, per tant, de convèncer altres persones perquè segueixin el camí que elles han començat a traçar.

L'acció per la llengua genera, necessàriament, qüestionament sobre les pròpies actituds lingüístiques, anàlisi de les actituds que es presenten en determinats segments de la societat i cerca d'estratègies per modificar aquestes actituds quan generen desigualtats i minva de drets lingüístics (que podem considerar, per descomptat, com a part dels drets civils, atenent a la consideració que se'n té a escala internacional).

Actuar implica, per tant, emmarcar-se dins els paràmetres que poden permetre de modificar les pròpies actituds i adequar-les a les necessitats de canvi que qualsevol procés de normalització lingüística comporta.

5. EXPERIÈNCIES QUE CONTRIBUEIXEN A GENERAR ACTITUDS LINGÜÍSTIQUES AUTOCENTRADES

Hi ha, evidentment, múltiples experiències que poden contribuir a la generació d'actituds lingüístiques autocentrades. En aquest article, em limitaré a exposar-ne algunes amb les quals he tingut alguna implicació i que, per tant, formen part de l'experiència personal.

En aquest nivell, podem esmentar els clubs de conversa, el padrinatge lingüístic o el voluntariat per la llengua. Totes aquestes experiències contribueixen a l'autocentrament sociolingüístic i, en conseqüència, a la modificació positiva de les actituds sociolingüístiques tant pròpies com de les altres persones que es troben implicades en aquest tipus d'activitat.

a) ELS CLUBS DE CONVERSA

Es tracta d'una experiència que vàrem posar en marxa a l'illa d'Eivissa, durant els anys vuitanta, per acollir i per integrar sociolingüísticament el professorat nouvingut a l'illa o el que, no essent nouvingut, tampoc no dominava la llengua catalana. La missió dels clubs de conversa era fer que persones que tenien algun coneixement de català (o no) i que moltes vegades estaven fent cursos regulars de llengua catalana tenguessin l'oportunitat de practicar la llengua amb companys del centre.

Aquests clubs es varen organitzar només dins l'àmbit educatiu, tot i que s'haurien pogut ampliar perfectament a altres àmbits (el model és extensible tant com es vulgui), i partiren del voluntarisme absolut: tant els que s'hi apuntaven com a catalanoparlants com aquells que ho volien esdevenir hi participaven d'una manera totalment voluntària. Aleshores, per poder exercir com a professor a les Illes Balears, no era necessari conèixer la llengua catalana.

b) PADRINATGE LINGÜÍSTIC

Prenem el terme d'algunes experiències realitzades al Principat, però també n'hi ha hagut a les Illes Balears, tot i que no se n'ha fet una campanya reglamentada i organitzada. Es tracta d'experiències que han sorgit d'ací i d'allà, a causa de la necessitat d'incorporar a la comunitat lingüística catalana grans contingents d'estudiants que no dominen la nostra llengua.

El padrinatge lingüístic consisteix a fer que un alumne —generalment d'algun curs més avançat— apadrini lingüísticament un altre que no conegui la llengua catalana. L'únic que haurà de fer el primer amb el segon serà utilitzar sempre el català i compartir el màxim temps de lleure possible, fins que el no-catalanoparlant assoleixi un cert nivell de català, de manera que la manca de coneixement de la nostra llengua deixi de ser un escull per a ell.

c) VOLUNTARIAT PER LA LLENGUA

Es tracta d'un projecte molt ambiciós, amb el suport de la Generalitat de Catalunya i la col·laboració dels centres de normalització lingüística d'arreu del país, amb uns principis molt semblants als dels dos que hem exposat més amunt, però amb una dimensió molt més notable.

El programa consisteix a posar en contacte persones adultes amb la finalitat de fer que els que no parlen català es puguin llançar a parlar-lo. S'estableixen parelles lingüístiques, formades per una persona catalanoparlant i una altra que no parla català habitualment (però que en té nocions; com a mínim, l'ha de poder entendre una mica, per a poder seguir la conversa en català i començar a parlar-lo). Aquestes parelles lingüístiques es troben, senzillament, per conversar. La intenció és, precisament, que aquelles persones que no parlen català perquè no tenen gaires oportunitats d'interaccionar amb persones catalanoparlants trobin el marc adequat per poder practicar la llengua.

El Voluntariat per la Llengua s'ha expandit considerablement durant aquests darrers anys, ha estat font d'experiències interessants d'incorporació sociolingüística (fins al punt que molts aprenents ja han esdevingut voluntaris, al seu torn) i té el reconeixement internacional (tant és així que ha estat premiat com una de les millors experiències d'ensenyament-aprenentatge de la llengua per part de la Comissió Europea, i des d'altres comunitats lingüístiques se'ns reclama assessorament per tal d'expandir-ne l'experiència).

Observem que en totes aquestes experiències tothom hi surt guanyant en alguna destresa. Les persones que no saben català, evidentment, hi guanyen coneixement lingüístic, però també aproximació al país. Sovint, el Voluntariat per la Llengua serveix tant per donar a conèixer el país a alguna persona nouvinguda com per introduir-la en el coneixement de la llengua catalana.

Així mateix, per a qui fa les tasques d'ensenyant, a més de l'intercanvi que es produeix amb persones d'altres procedències, amb l'enriquiment mutu que això suposa, també té la funció d'afermar pautes de comportament lingüístic que no són, ni de bon tros, generals en la nostra societat i que requereixen una part important de reflexió i de racionalització de les actituds lingüístiques. Per molt que hom conegui i usi normalment la llengua catalana, no és el més habitual que la continuï usant, per exemple, amb una persona que, malgrat entendre-la, potser no la parla.

6. PENSAR, RACIONALITZAR, ACTUAR, PODER ESCOLLIR...

L'enfocament de l'acció cívica, de l'avaluació de les pròpies actituds, de la racionalització sociolingüística, serveix per posar, així mateix, en qüestió el suposat «liberalisme lingüístic» que alguns consideren que s'hauria d'aplicar a la política lingüística catalana.

Habitualment, els que preconitzen aquest suposat «liberalisme lingüístic» tenen esbiaixats ambdós conceptes: liberalisme i política lingüística.

Considerar com a «liberal» la posició de deixar que les llengües s'usin espontàniament, a partir de les pautes d'ús existents dins la societat, sense que hi hagi intervenció dels poders públics, constitueix un desconeixement dels principis del liberalisme, si més no. O potser, també, de vegades, manca de bona voluntat. Deixar que les llengües s'ho facin soles —en termes de Jesús Tuson— no implica, per descomptat, igualtat d'oportunitats entre els parlants, ni igualtat entre les persones. Al contrari: corregir els dèficits que arrossegam per causes històriques constitueix un element de la més pura justícia.

Per entendre les nostres pròpies actituds lingüístiques hem de ser capaços de pensar-hi racionalment. (Les actituds, de tota manera, sempre són emocionals, i, per tant, l'aproximació racional resulta, moltes vegades, ben difícil; record, en aquest sentit, l'afirmació d'aquell valencià catalanoparlant que, en certa ocasió, em deia: «Racionalment, ho tinc ben clar, que el valencià i el català són la mateixa llengua, però de cor no ho puc acceptar de cap de les maneres; m'hi revolte i no ho accepto».)

La racionalitat pot permetre de redirigir allò que sentimentalment tenim mal dirigit i l'element fonamental per a produir aquests canvis és l'acció cívica. I, en definitiva, pensar, racionalitzar i actuar permet, al cap i a la fi, poder escollir, principi fonamental de qualsevol societat democràtica.

El paper de l'educació en tot aquest procés resulta fonamental. Entendre les nostres actituds passa per aquest procés de racionalització que, de manera regular, es desenvolupa a les aules. Consider que els programes de llengua haurien de tenir en compte la reflexió sobre les pròpies actituds lingüístiques (quines es poden observar, en quines condicions i circumstàncies, per què es produeixen, quines característiques tenen, on es troben, on no podem trobar-les...), l'anàlisi d'aquestes actituds (a partir de casos reals és molt millor que no basant-se exclusivament en els manuals; la vida permet reflexionar i analitzar molt més que no la teoria pura, per descomptat), l'actuació sobre les actituds (a partir d'uns valors compartits, com per exemple el respecte a la pluralitat lingüística o la consideració del manteniment de totes les llengües com un valor compartit pel conjunt de la humanitat) i la normalització de les actituds lingüístiques com un element bàsic per a la normalització de l'ús de la llengua catalana.

Per dur a terme un projecte d'un abast tan considerable com aquest, per descomptat, haurem de comptar amb un professorat capacitat per treballar actituds lingüístiques, i no tan sols des de les assignatures de llengua, sinó des de qualsevol assignatura, perquè les actituds es generen d'acord amb els usos, i la llengua (les llengües), en definitiva, la usam tots.

BIBLIOGRAFIA

- BASTARDAS, Albert. *La bilingüització de la segona generació immigrant*. Barcelona: La Magrana, 1985.
- HUGUET, Josepa; SERRA, Blanca. *El jovent opina*. Barcelona: Oikos-Tau, 1993.
- JOAN I MARÍ, Bernat. *Acció cívica per la normalització lingüística*. Eivissa: Res Publica, 1996.
- *Integració sociocultural a Eivissa i progrés acadèmic*. Eivissa: Mediterrània, 2001.
- *Treballar actituds lingüístiques*. Eivissa: Mediterrània, 2002.
- MORALES, J. F. [coord.]. *Psicología Social*. Madrid: McGraw Hill, 1997.
- TRENTHOLM, J. *Persuasion and social influence*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1989.